

EL BALANCI

648

JOAN PERUCHO

Les històries naturals

Pròleg de Julià Guillamon

Edicions 62

Barcelona

*Són rigorosament prohibides, sense l'autorització
escrita dels titulars del copyright, sota les sancions
establertes en la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta
obra per qualsevol procediment, incloent-hi la
reprografia i el tractament informàtic, i la distribució
d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públic.*

Primera edició: gener del 2011

© hereva de Joan Perucho, 1960
© del pròleg: Julià Guillaumon, 2011
© d'aquesta edició: Edicions 62, sa
Peu de la Creu 4, 08001, Barcelona.
info@edicions62.cat
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Víctor Igual
Imprès a Reinbook

DIPÒSIT LEGAL: B. 45.738-2010
ISBN: 978-84-297-6739-1

TAULA

‘Les històries naturals’: fantasia i política, <i>per Julià Guillamon</i>	9
--	---

PRIMERA PART

I. El naturalista	27
II. La carnívora	33
III. El cafè de «La Llibertat»	38
IV. Teoria del dip	44
V. El brau diabòlic	50
VI. Aires de París	56
VII. L’arpa pneumàtica	61
VIII. Història Natural de Catalunya	66
IX. Una lletra misteriosa	71
X. Botànica, Zoologia, Història	77

SEGONA PART

I. L’itinerari de M. de Laborde	83
II. Els bandits	89
III. Camí de l’aventura	94
IV. Prasdip	99
V. La defensa tacticocientífica	104
VI. El «phallus impudicus»	110

VII.	L'ànima de les plantes	116
VIII.	El vampir	121
IX.	L'amor	126
X.	Una història dels Càrpats	131

TERCERA PART

I.	El comte de Morella	137
II.	Gandesa, la flor del món.....	141
III.	Un projecte de llei	146
IV.	El país de les puces.....	151
V.	La captura	155
VI.	L'abominable contaminació.....	159
VII.	Ordre a l'exèrcit contra el No-Mort	165
VIII.	L'avenc.....	171
IX.	El que està escrit	176

QUARTA PART

I.	El pas de l'Ebre.....	181
II.	La ruta	186
III.	Berga	192
IV.	El patètic dels cavalls	198
V.	La darrera investigació.....	203
VI.	La carta	208
VII.	La caiguda de Berga	214
VIII.	Onofre de Dip troba la pau	220
IX.	La fi de la vida heroica.....	225
X.	El retorn a l'amor	229

Índex onomàstic	235
-----------------------	-----

LES HISTÒRIES NATURALS: FANTASIA I POLÍTICA

—Bandido no, señor... Yo lloraba... Es la guerra, señor, la guerra. Aluego que le enterramos fuimos a quemarle la masada de Cabra de Mora.

—¿Y la incendiasteis?

—No pudo ser, señor, porque... la habían quemado ya los cristinos el día antes, llevándose dos yeguas. Fue la columna del coronel Buil, uno muy perro, que fusiló en Concud a mi hijo Agustín.

BENITO PÉREZ GALDÓS. *La campaña del Maestrazgo. Episodios Nacionales. Tercera Serie.* Abril-maig de 1899.

L'any 1957 Joan Perucho va ser destinat com a jutge a Gandesa. Era el seu tercer destí després de la Granadella, a les Garrigues, i Banyoles, al Pla de l'Estany. I va ser l'oportunitat de familiaritzar-se amb la història i els paisatges del sud de Catalunya que a partir d'aquell moment van entrar a formar part de la seva obra. L'estada a la Granadella va quedar reflectida en algunes de les proses poètiques del llibre *Diana i la mar morta*. L'estada a Banyoles va donar com a resultat un poema d'*El mèdium*, una de les trames secundàries de *Llibre de cavalleries* (1957) la primera novel·la de Perucho —Tomàs Safont hi té una gran casa pairal— i l'episodi del *phallus impúdicus* de *Les històries naturals*, el bolet indecent que Perucho va descobrir a les vitrines del Museu Darder. L'estada a Gandesa va tenir conseqüències més perdurables. Nascut al barri de Gràcia, a Barcelona, Perucho va esdevenir un divulgador de les comar-

ques del sud, poc representades en la vida cultural de Catalunya. Sobretot a partir de l'any 1962, quan va adquirir un gran casalt, Cal Groc, a Albinyana. *Les històries naturals*, publicades per primer cop l'any 1960, són una reivindicació d'un paisatge gairebé inèdit en la novel·la catalana contemporània, que Perucho converteix en escenari de meravelloses aventures.

La trama de la novel·la s'inspira lliurement en *La volta al món en vuitanta dies* de Jules Verne. D'aquest model clàssic Perucho extreu un dels elements principals: el viatge que Antoni de Montpalau i el seu cosí Isidre Novau emprenen per terres de Catalunya i del nord del País Valencià a la recerca del vampir Onofre de Dip. Cadascuna de les seves accions, des del moment que abandonen Barcelona, és minuciosament documentada i transmesa a la tertúlia erudita del marquès de la Gralla i a la Reial Acadèmia de Ciències. L'altre model és, evidentment, *Dràcula*, de Bram Stoker, a través d'una de les versions cinematogràfiques més afortunades, *Nosferatu*, de F. W. Murnau, de 1922. Perucho preferia aquesta versió a les posteriors de Tod Browning, amb Bela Lugosi, de 1935, i de Terence Fisher, amb Christopher Lee, de 1958 (que no es va estrenar a Barcelona fins al 21 de març de 1960), i va atribuir al seu vampir els mateixos trets físics —la cara pàl·lida, el cap pelat i les orelles punxegudes— de l'actor Max Schreck en el paper de comte Orlok. Un dels episodis més divertits de la primera part de *Les històries naturals* —el dinar de la planta carnívora que Montpalau té al jardí i que alimenta amb rates— té un equivalent directe al film de Murnau, que presenta un correlat científic, bastant versemblant, de la gran mortaldat de Wisborg de l'any 1838, que alguns atribueixen a la pesta i d'altres a l'acció del vampir. En la primera aparició a la pantalla, el professor Bulwer alligona els seus alumnes sobre els misteriosos mecanismes de la natura. La planta carnívora atrapa una mosca amb les pinces. Perucho descriu la planta carnívora de Montpalau

com un animal domèstic que espera l'hora de l'àpat: desploma el voraç brancatge sobre les rates atordides, les digereix ràpidament i en acabat n'expulsa els esquelets diminuts de color de marfil vell.

La intenció de Perucho és escriure una paròdia dels clàssics de la literatura fantàstica i del cinema de terror, dels quals extreu molts elements: bolets de mida colossal, puces assassines, aigües encantades i les múltiples transformacions del vampir que adopta la figura d'un brau diabòlic, un gat grandió, una àguila imponent, un guerriller estrofolari. Perucho rebaixa la gravetat de la situació amb un humor arran de terra, ple de referències a les funcions fisiològiques. Novau o Cabrera escupen, es graten i roten. La verdolaga, que Montpalau utilitza com a antídot contra el vampir, és una planta a la qual s'atribueixen qualitats laxants. Al mateix temps, dóna a la història un aire de broma amable i casolana quan, en el setge de Gandesa fa aparèixer, vestits d'època, les forces vives de Gandesa del seu temps: l'alcalde Josep Alcoverro, el metge forense Antoni Galvan, el farmacèutic Pablo Ruiz i el notari Manuel Ocaña (pare de la historiadora de l'art i directora del MNAC Maite Ocaña): personatges que tractava diàriament per la feina de jutge, i que en la novel·la fa aparèixer com a volterians, filòsofs, caçadors i cantadors de jotes. A Maties Sabater i Rafael Navarro, secretari i oficial del jutjat de Gandesa, els descriu com a servidors d'una peça d'artilleria. Aquest element familiar es torna a manifestar al final de la novel·la quan, de retorn a Barcelona, el marquès de la Gralla i els seus amics afalaguen Montpalau i li lliuren un *Vampirus diminutus* d'or massís, recreat artísticament per Gumersind Cortés, l'avi de l'esposa de Perucho, Maria Lluïsa Cortés, joier del carrer Ferran.

Perucho fa servir en les seves descripcions un estil realista, ple de detalls còmics o evocadors. A Gandesa, les autoritats acompanyen Montpalau a la fonda «on l'esperava un llit dur i

grinyolador». A l'Arboç, Montpalau i Novau passegen entre «un intens i impressionant soroll de boixets»: totes les dones del poble fan puntes de coixí. Quan Cabrera entra a Berga els balcons s'omplen de domassos. «Els cobrellits conservaven encara els plecs d'haver estat llargament guardats a la calaixera. Ho lligaren tot amb unes complicades llaçades artístiques». De vegades, la filigrana lingüística es posa al servei d'una atmosfera científica, que a penes s'insinua. «Els dos cavallers es passejaren entre les fanerògames. De tant en tant collien un pèsol d'olor i n'aspiraven la fragància», «Els desconeguts agressors s'abraonaren a llurs cavalls, que romanien darrere un abrigo de caràcter calcari», «Havia resolt desarrelar el bolet i trametre'l a l'Acadèmia de Ciències de Barcelona. Allà podrien plantar-lo novament o petrificar-lo amb el procediment hidro-lític de la seva invenció».

Perucho realça l'element històric, que en la major part dels clàssics de la novel·la fantàstica i del cinema de terror es redueix a un simple *atrezzo*. En fa una descripció precisa, aprofitant els seus coneixements i lectures de bibliòfil. Un dels referents de la primera part és l'*Itinéraire descriptif de l'Espagne* d'Alexandre de Laborde, que li permet de reconstruir la ruta dels viatgers des de la sortida de Barcelona, pel portal de Sant Antoni, fins a Tarragona, on se separen: Montpalau segueix camí cap a Reus i Laborde cap a Cambrils i l'Hospitalet de l'Infant. Les informacions històriques, mèdiques i paisatgístiques es basen també en lectures erudites que Perucho integra en el text en un *collage* d'anècdotes i dades curioses que inclouen les anotacions de fauna i flora dels *Colloquis* de Cristòfor Despuig o una divagació sobre el creixement de la muntanya de Montjuïc a Barcelona, que malgrat l'explotació de les pedreres no perd volum, procedent de la *Historia Cathalana* de Pere Gil.

L'altre tema fonamental són les guerres carlines. És possible que Perucho en sentís parlar sobre el terreny, com devia

sentir parlar —a la Granadella, Banyoles o Gandesa— de la guerra de 1936-1939. El paisatge n'havia mantingut el record. En l'època en què va escriure *Les històries naturals*, passava part de la setmana a Gandesa, fent de jutge comarcal i vivint a dispesa. L'interès de Perucho pels llibres antics el va dur a descobrir en la geografia d'aquesta estada setmanal els escenaris d'esdeveniments històrics. La trama de la novel·la se centra en els darrers anys de la primera carlinada. S'inicia a la primavera de 1840, quan es produeix l'excursió de Montpalau i Novau al barri de Gràcia i el vol en globus aerostàtic de l'italià Cantalupo (un episodi inventat: «cantalupo» és, en italià, el nom d'un tipus de meló). I acaba amb la derrota de les tropes carlines a Berga i el pas de la frontera el 6 de juliol de 1840. Un fet transcendental: segons els càlculs de Conxa Rodríguez Vives en el seu llibre *L'exili de Cabrera* (1989), entre el conveni de Vergara i el final de la guerra, pels passos fronterers de Balmaseda, Puigcerdà, Osseja, la Vall d'Aran i Andorra van travessar a França 28.000 homes. Antoni de Montpalau va fer costat a Carles VI en la guerra de Successió i se suposa que hi devia tenir un cert tracte: entre els trastos arraconats a la galeria, que Perucho descriu en el primer capítol de la novel·la, hi ha una catifa de Bangkok, regal personal de l'arxiduc. És un defensor del progrés i en la primera guerra carlina pren partit pel bàndol liberal, com els erudits de la tertúlia del marquès de la Gralla, inclòs el canonge Matons. El cognom Montpalau remet a l'erudit Antoni de Capmany i de Montpalau, precursor de la Renaixença i diputat de les Corts de Cadis.

A la biblioteca de Perucho es conserva una bona col·lecció de llibres del segle XIX sobre les guerres carlines. Una de les fonts principals de la novel·la és la *Vida militar y política de Espartero* publicada per una Sociedad de Exmilitianos de Madrid el 1844. De les seves pàgines Perucho treu un dels arguments de la novel·la: la malaltia que Cabrera va patir a la Fres-

neda i que va marcar els últims mesos de la campanya del Maestrat. Al començament tothom va pensar que es tractava d'un constipat, més tard els metges van diagnosticar-li tifus. Per tal de poder-lo tractar adequadament, el van traslladar a Morella. Però en arribar a Hervés, com que es trobava cada cop més feble, els doctors van acordar que no se'n mouria. Quan va recuperar transitòriament la lucidesa, li van donar l'extremunció.

Entre la gente carlista reinaba el mayor secreto. Sólo las personas absolutamente necesarias sabían el verdadero estado de su jefe, y se empleaba al mismo tiempo el mayor cuidado en llevar los medicamentos de punto muy remoto, variando continuamente de botica y tomar otras precauciones para evitar un envenenamiento que era el gran temor de aquella atolondrada gente y la causa que se empeñaban a atribuir a la enfermedad, a pesar de todas las reflexiones y protestas de los facultativos.

Perucho va aprofitar l'origen misteriós de la malaltia de Cabrera i li va donar una explicació sobrenatural, seguint el model de *Dràcula* de Bram Stoker. Onofre de Dip no mata Cabrera: el posseeix i en va exhaurint progressivament les forces fins a deixar-lo a les portes de la mort. Darrere d'aquesta insistència morbosa hi ha un desig de suplantació. La trama està lligada amb molt d'enginy. Onofre de Dip va ser un cavaller medieval, que va formar part de l'ambaixada catalana a Orient per preparar les noces entre Jaume I i Violant d'Hongria. Als càrpats va ser inoculat per la duquessa Meczyr. Sortosament per al Tigre del Maestrat, Antoni de Montpalau fa cap a Morella, després d'alliberar Pratedip, i prepara una estratègia de defensa que permetrà que Cabrera salvi la vida. L'exèrcit carlí emprèn la retirada, arriba a Berga i després de la caiguda de la ciutat pren el camí de l'exili. L'escena del comiat de Catalunya acaba

amb una abraçada entre Montpalau i Cabrera que, emocionat, li lliura el sabre.

No podré pagar-vos mai el que heu fet per mi —exclamà Cabrera—. No sé quina sort em té reservada la Providència i no sé on seré demà. Ignoro també què s'esdevindrà en aquest desgraciat país. Però passi el que passi, sigui allà on sigui, no oblideu que teniu en mi un germà.

Perucho construeix l'episodi de la retirada de l'exèrcit carlí a partir de les informacions de la *Vida militar y política de Espartero*. Per a un lector d'avui fa molt d'efecte descobrir, al costat del text que Perucho cita a la novel·la, aquest altre, que va deixar de costat, sobre les misèries de l'exèrcit vençut:

Triste, aterrador era el cuadro que ofrecía el ejército de Cabrera. Quebrados los lazos de la unión y la disciplina, é introducida la desmoralización más completa en las masas, buscábanse unos a otros para robarse mutuamente lo que tenían y venderlo á fin de remediar las más urgentes necesidades. El aspecto siniestro de aquellos rostros cadavéricos la mayor parte, á causa del hambre y el de las ropas desgarradas, los trajes diversos ya de soldados, paisanos, frailes, mujeres, daba a aquel cuadro un realce doblemente horrible. Los que menos criminales no se entregaban á tales excesos permanecían cabizbajos, llorando unos la suerte que les esperaba, desprovistos de todo auxilio en país extranjero, los otros deploraban la suerte de sus armas y se desesperaban al ver desechas las ilusiones tras cuya realidad habían corrido tanto tiempo. Dos aragoneses armaron los fusiles de bayoneta y sin disputa ni disensión alguna se atravesaron los pechos de común consentimiento. Todo era allí desorden; todo crímenes y horrores en este día que era el 5 de julio.

Al rayar el alba del día siguiente descendían del Pirineo mohínos y cabizbajos los soldados del fragmentado ejército carlista al pueblo de Palau, donde depositaron las armas y caballos. Acompañándolos hasta la misma frontera el cabecilla Tristany, que obsti-

nado aún en su rebeldía o creyendo tal vez que las circunstancias en las que se encontraba su patria eran todavía a propósito para probar fortuna en la vida guerrillera, retrocedió aquende de los Pirineos, rodeado de algunos dispersos que se ofrecieron a seguirle.

El gobierno francés que se vio con tanto emigrado pensó en utilizar los servicios que pudieran prestarle y les propuso el enganche en la legión extranjera que debía partir para África; bajo las más lisonjeras ofertas; mas viendo que todas ellas eran desechadas fueron destinados los generales y jefes del ejército carlista al depósito de Bourg, en el departamento de Aiu, los oficiales subalternos al de Puig en el Loira alto, los frailes y clérigos a Besanzón y los soldados y demás clases de tropa a otros varios del interior donde se les socorrió en un principio.

Què devia suggerir un text d'aquestes característiques, l'any 1959, quan Perucho escrivia *Les històries naturals*? Els catalans de finals dels anys cinquanta no tenien tan presents les imatges de l'èxode republicà de 1939 com les tenim nosaltres, que les hem vist reproduïdes desenes de vegades en exposicions i documentals televisius. En aquella època, l'exili era un tema incòmode i no se'n parlava gens. La duresa de l'èxode i el sofriment dels camps francesos eren tema tabú. I tot i així resulta difícil pensar que la descripció de les penúries de l'exèrcit carlí no evocés vivament en Perucho el record d'uns fets que s'havien esdevingut tot just vint anys enrere. La identificació entre les guerres carlines i la Guerra Civil de 1936-1939 no era tampoc tan estranya. L'any 1944, l'historiador Josep Maria Miquel i Vergés va publicar a la revista *Quaderns de l'Exili* de Mèxic un article titulat «Els carlins» on demanava una revisió a fons de la guerra dels set anys, i on establia diferents paral·lelismes amb la guerra que a ell mateix li va tocar viure. Els bandolers d'una època i de l'altra, per exemple: el Cura Merino, l'Empecinado, enfront d'El Campesino. Miquel i Vergès citava el cas de l'historiador Ferran de Sagarra i Síscar, que pel camí del legiti-

misme va arribar a ser partidari de la República. «Fa molt estrany, això? —pregunta. Els primers carlins, els qui es llançaren al camp a partir de 1833, no representen altra cosa, encara que ells mateixos s'enteranyinin en programes i definicions absurdes, que la vella tradició dels furs, al marge de l'absolutisme o no absolutisme del monarca, el qual, a la fi, d'haver triomfat, s'hauria avingut probablement als nous corrents de la monarquia parlamentària». Molts anys després, el 1978, un periodista de *La Veu de Catalunya*, Joan Sariol Badia, va titular el seu llibre de records de la guerra de 1936-1939 *La IV guerra civil*.

La primera guerra carlina va ser extremadament violenta. En el seu llibre *Ramon Cabrera a l'exili*, Conxa Rodríguez Vives recorda que després de l'afusellament de la mare de Cabrera, Maria Grinyó, els parlaments de França i de la Gran Bretanya van denunciar el caràcter sanguinari de la Guerra Civil espanyola. L'ambaixador britànic a Madrid i el cònsol a Barcelona van haver de recordar que aquesta mena d'actes eren impropis de l'exèrcit d'un govern legalment constituït. El general Nogueras, amb el mateix to que reconeixia haver demanat l'execució de Maria Grinyó per venjar-se del seu fill, va acusar Cabrera d'haver tallat o manat tallar les orelles d'un jove de Calanda. El general cristià Vicente Quesada, per oposar-se al motí dels sergents de la Granja l'any 1836, va ser assassinat i esquarтерat pels mateixos liberals i el cap, les orelles i les mans, passejats amb orgull per Madrid. Els seus dits van ser duts al Café Nuevo, on serviren d'entreteniment als seus enemics. En els *Episodios Nacionales*, Benito Pérez Galdós va reflectir molt bé aquest clima de violència i venjança, a propòsit de la mort de Maria Grinyó. El protagonista de *La campaña del Maestrazgo* va ser un dels soldats del piquet d'execució: «La fortaleza con que afrontaba el suplicio hacía más vergonzosa la innoble cobardía con que nosotros, con tanto aparato de fuerza, destruíamos aquella vida que no había hecho daño a nadie».

Perucho alludeix a aquest episodi, molt de passada, a la tercera part de *Les històries naturals*, quan Cabrera, en sentir el nom del brigadier Nogueras, perd els estreps i crida enfurimat que el vol assassinar amb les pròpies mans. Però, en general, la primera guerra carlina està tractada sense gaires exhibicions de violència. Hi ha algunes carnisseries, necessàries per al desenvolupament de l'acció (com la gran matança de Tivissa o l'escolament dels cavalls de l'exèrcit de Cabrera, a Berga). Tot i això, la rancúnia no domina el conflicte entre carlins i liberals. La lluita, inevitable per raons ideològiques, es lliura noblement i sense crueltat. El sentit de l'honor mou Cabrera i Montpalau, que se situen a gran distància dels incontrolats, el Llarg de Copons o en Pepet de l'Oli. Aquest sentit idealitzat de la guerra es manifesta amb un toc d'humor en la descripció del príncep Lichnowski, un personatge històric que Perucho incorpora al seu relat com a símbol d'una lluita desesperada i cavalleresca. A *Les històries naturals*, la violència no és un element consubstancial a la naturalesa humana: és un fet aliè, sobrenatural, l'encarnació d'un mal ocult que ve de fora.

Aquesta negació de la violència arriba fins a l'episodi de la mort del vampir, que demana a Montpalau que li estalviï el trèngol de l'estaca al cor. La descomposició del cos (amb l'aparició dels ossos i dels feixos de cartílags) sembla inspirada en la novel·la de Stoker, que Perucho coneixia en una edició francesa o en l'episodi final de *Horror of Dracula*, la pel·lícula de Terence Fisher estrenada a Barcelona la primavera de 1960, que feia dos anys que circulava per Europa. La literatura fantàstica ha suscitat interpretacions de moltes menes. La psicoanàlisi hi ha tingut sempre molt a dir. La presència d'un vampir vingut de terres estranyes, la seva intervenció en la primera guerra carlina en forma d'incontrolat, la confessió per carta i l'exorcisme de Montpalau, seguint la fórmula que li proporciona el patriarca de la Renaixença, Manuel Milà i Fontanals, tenen un efecte

reparador sobre els horrors de la guerra que Perucho havia viscut als setze anys. Alguns dels paisatges de *Les històries naturals* —Gandesa i la serra de Cavalls— van ser l'escenari de la batalla de l'Ebre, on molts joves de la generació de Perucho van perdre la vida. Perucho va dedicar-hi un poema d'*El país de les meravelles* (1956), «Elegia a la terra i als morts de Gandesa», un dels pocs textos de la seva obra, tan extensa, que fan referència de manera més o menys explícita a la Guerra Civil. La fantasia funciona com un exorcisme de la tragèdia de 1936-1939.

Perucho proposa una reconciliació entre Montpalau, un home d'esperit liberal i modern, partidari de l'arxiduc, i un general apostòlic, legitimista fins al moll de l'os, defensor a ultrança dels furs. És a dir: entre els catalans que després de la guerra de Successió van seguir rutes oposades i que es tornaven a trobar contrincants d'una altra guerra. En aquesta reconciliació de contraris s'hi pot reconèixer en part la pròpia circumstància de Perucho, escriptor català i jutge de l'Estat, que havia participat en la resistència cultural d'*Ariel* i en els grups universitaris del SEU. Perucho s'havia donat a conèixer alternativament en contacte amb tots dos grups. L'any 1954 va crear una situació de conflicte en decidir concórrer, amb el seu llibre *El mèdiom*, al Premi Ciutat de Barcelona que es concedia el 26 de gener, el mateix dia de l'entrada de Franco a la ciutat. La decisió de presentar-s'hi va provocar una topada amb Joan Triadú. En resultar-ne guanyador, Triadú es va disculpar per carta («Era aquesta desconfiança i el fet de la intenció commemorativa que es dóna encara a aquests premis que em feien desaprovar profundament la teva decisió de presentar-t'hi. Que hagi triomfat és doncs, per a mi, un motiu de goig i en certa manera em refà de la mala impressió anterior.»).

Fos com fos, Perucho es mostrava partidari d'esborrar les diferències entre catalans d'una banda i l'altra, enterrar els fantasmes de la Guerra Civil, *lliurar el passat al domini de la*

història, seguint l'expressió de Manuel de Llauder, marquès de la Vall de Ribas, a les *Memorias documentadas*, que apareix com a epígraf de *Les històries naturals*. La tria d'aquest epígraf no és innocent. Llauder, que era fill d'Argentona, va ser anomenat capità general de Catalunya al mes de desembre de 1832 i va ocupar el càrrec de ministre de la Guerra entre novembre de 1834 i 1835, en els primers anys de la carlinada. Les seves memòries reconstrueixen la seva actuació en aquells moments i conviden a superar les diferències:

Antes me había lisonjeado de que luego de terminada la guerra civil, las pasiones se hubieran calmado hasta el punto de que mi voz pudiese ser escuchada sin prevención, y de que era llegado el tiempo en que los españoles pudiéramos platicar tranquilamente sobre la suerte que hemos corrido en tan deshecha tempestad; porqué me parecía que la revelación de sucesos que se ignoran o son mal conocidos podía contribuir a rectificar el juicio de los hombres de buena fe que buscan la verdad; tanto mas, que siendo yo en extremo tolerante por temperamento en materia de opiniones, si bien severo en principios de disciplina y de orden, lejos de estar animado de resentimientos personales, me proponía en mi escrito dar la parte que es justo a la fuerza de los sucesos y al imperio de las circunstancias, y recordar únicamente con placer los testimonios de afecto, y las pruebas de consecuente amistad que no he dejado de recibir.

Darrere de la fantasia i l'humor, Perucho va construir una alegoria política, a la manera de les novel·les del cicle d'*Els nostres avantpassats* d'Italo Calvino, que precedeixen *Les històries naturals* de pocs anys: *El vescomte migpartit*, sobre l'Europa de la guerra freda, és de 1952; *El baró rampant*, de 1957, sobre les utopies intel·lectuals; *El cavaller inexistent*, sobre el paper dels intel·lectuals, escrita després de la revolució hongaresa i publicada el 1959. De fet, la primera novel·la de Perucho proposava un recorregut per la Mediterrània a partir de les cròniques

medievals i es podia llegir també com una alegoria política. Aquesta va ser, de fet, la interpretació de molts lectors, entre d'altres, de Salvador Espriu, que en una carta del 20 d'abril de 1957 li escrivia:

Moltes gràcies també, i sobretot, pel seu *Llibre de cavalleries*, què li podria dir el qui encara està bocabadat? Dintre de la nostra literatura, i en una determinada dimensió, crec que és una obra incomparable. Avançaré només com a punt de referència, tanmateix, que m'ha fet pensar en determinades proses de Benjamín Jarnés. La de vostè és igualment sàvia i refinada i segura i preciosa, però molt més moderna més clara i absolutament eficaç. I, a més, *nostra*. Com estima vostè les nostres coses, la nostra esvaïda tradició imperial!

Tant, que el seu llibre m'ha fet venir sovint les llàgrimes als ulls —i això que jo, per temperament i per educació, estic sempre, com vostè sap, molt alerta a deixar-me sorprendre per un cert tipus de sentiments.

Aquests lectors que havien comprès i aplaudit el missatge de *Llibre de cavalleries*, ¿van arribar a descobrir el significat latent de *Les històries naturals*? No ho sabrem mai. L'única prova és que poc després de l'aparició de la novel·la en català a l'editorial El Dofí, al desembre de 1960, va publicar el primer article a *Destino*, i que poc després, l'abril de 1962, va iniciar una col·laboració setmanal a *La Vanguardia*.

L'alegoria política en duia implícita una altra, l'estètica. A les terres del Maestrat, Montpalau viu un procés de conversió: abandona el racionalisme estret per abraçar el misteri, la poesia i l'amor. Per fer explícit aquest canvi, Perucho utilitza el símbol de l'ocell esquiu, l'*Àurea picuda*, de cant inaudible, que només poden sentir els iniciats. *Les històries naturals* marca un punt i a part en la trajectòria de Perucho, que al llarg de la dècada dels anys seixanta es dedicarà fonamentalment al perio-

disme i deixarà de costat la creació literària. Suposarà també un allunyament progressiu dels ambients catalanistes, cada cop més polititzats, i la creació d'un refugi, sota el paraigua de la poesia i la màgia. En darrer lloc, representarà un xoc amb el realisme històric i la literatura social, les noves tendències encapçalades programàticament per Molas i Castellet. Perucho esdevindrà un rar fins que, a començaments dels anys setanta, començarà a ser reivindicat per Baltasar Porcel i Pere Gimferrer, Terenci Moix i Robert Saladrigas, que tindran un interès especial a connectar la seva obra amb Borges i amb el realisme màgic sud-americà i, d'aquesta manera, justificar la seva pròpia opció estètica. Tot i així, Perucho es mantindrà en un segon pla i, des de 1960, va trigar més de vint anys a tornar a publicar una novel·la.

Entre els papers de Perucho es conserven els fulls de liquidació de la primera edició de *Les històries naturals*. Se'n desprèn que el llibre va tenir una sortida comercial discreta, però que es va continuar venent al llarg de tota la dècada dels seixanta. El 1968 es va editar la versió castellana de Josep Corredor Matheos. Després de l'èxit teatral d'*Antaviana* de Pere Calders, el grup Dagoll Dagom i Jaume Sisa s'hi van interessar per fer-ne un musical; un projecte que no va tirar endavant. L'any 1988 la traducció a l'anglès de David H. Rosenthal va obrir les portes a Perucho al mercat internacional. Ha estat publicada en diverses llengües: anglès, francès, alemany, italià, portuguès, grec, neerlandès, danès, turc i xinès. Harold Bloom el va incloure al *Cànon occidental*. *Les històries naturals* és un clàssic, un llibre que encara avui es llegeix amb gust i amb un somriure als llavis.

JULIÀ GUILLAMON

Al contemplar este fenómeno, yo confieso que no me tengo en menos que el más pintado, pero juro a tal que antes de trazarla con tal ente, haría bien mis mementos.

APOLOGÍA DE LOS PALOS,
de Bartolomé José Gallardo

Pero ahora, con la declaración de la mayoría de nuestra excelsa Reina Dona Isabel II, empieza una nueva era que entrega todo lo pasado al dominio de la Historia.

MEMORIAS DOCUMENTADAS,
del Teniente General Don Manuel Llauder,
marqués del Valle de Ribas

Je rencontrai un jour, dit M. Decremps, dans un café de Londres, un bas Breton, nommé Kuffel, que j'avois connu autrefois au collège. Après les premiers compliments d'usage, je lui demandai à quoi il s'amusait dans ce pays-là; il me répondit qu'il passait presque tout son temps à l'Academie. Je vous félicite de très-grand coeur, lui dis-je alors, je voudrois bien avoir le même bonheur que vous.

ENCYCLOPEDIE METHODIQUE

PRIMERA PART

I. EL NATURALISTA

El sol, a través de la vidriera, prenia uns tons morats, blaus, grocs o vermells, segons la petita forma geomètrica que el filtrava, i queia, en diagonal, a la gran sala per reflectir-se en l'ull de la monstruosa «scolopendra martirialis». Al defora, les fines columnes de la galeria pujaven erectes, una mica torturades pel guix de les garlandes, i servien de marc al jardí botànic on cada planta i arbust duia un petit rètol escrupolosament calligrafiat. A vegades, quan feia una mica de vent fresc, se sentia una remor vegetal, insinuant i dolça, mesclada amb un soroll de cartolines que es fregaven les unes amb les altres; llavors, de manera inesperada, l'autòmat, impel·lit per algun ressort que es disparava, feia un intent per tocar la guitarra i movia els llavis silenciós, sense cap èxit. L'havien arraconat a la galeria, ja feia algun temps, quan minvà la forta passió per la mecànica recreativa, i fou substituït per la nova màquina d'estampació d'indianes.

L'ull penjava una mica fora de l'òrbita. L'iris tenia quelcom de fosforescent en la mitja penombra, però cada dia, a la mateixa hora, quan la llum venia a tocar-lo, es feia dur i precís, i tota la massa de vidre prenia una significació maligna i obsessiva. Hom hi podia veure reflectides les sedes de les tapisseries que recobrien les parets de domàs daurat, però amb petites taques d'humitat, ja un xic florides pels anys, i la catifa de Bang-

kok, present de l'arxiduc d'Àustria, quan aquest abandonà escapat Barcelona poc temps abans de la gran catàstrofe. Més enllà, l'ull s'esforçava a resseguir el graciosíssim vol aturat de l'«àurea picuda», tan coquetament adornada de bells colors, o ponderava el pelatge arnat del «simius saltarinus», comprat a Jefuda, el jueu del call, per Jaume Salvador, el gran botànic que començava a burlar astutament, per amor a la ciència, els preceptes del Sant Ofici. L'ull fixava en particular la imatge de l'«otorrinus fantàsticus», petit animal molt ferotge que disparava, a regular distància, unes petites però mortíferes pues, com si fossin sagetes enverinades. Provenia de l'Àsia. Molt més enllà de l'ull, fora del seu abast, hi havia les vitrines dites «macabres» amb restes humanes reduïdíssimes, caps, orelles, llavis estranyament dissociats de l'estructura de la faç, vagarosos records de protuberàncies fàliques, tot amb una repulsiva qualitat d'organisme vivent. Provenia de les selves americanes. L'ull, però, exasperava la seva violència davant de les flàccides «tènies intestinalis», que, submergides en un líquid grogós i indefinible, dintre de pots de cristall, es movien amb pausa i cadència a la més petita trepidació. En nits de lluna plena, una ombra es retallava contra els vidres de la galeria i, sense explicació satisfactòria, penetrava a l'ampla estança del museu, devers les formes visceral.

Del sostre penjava, gairebé sense pes, lleuger i delicat, un gran llum de cristall de Venècia, tot ell ple de reflexos, i hom veia a les parets quadres d'ignorats artistes representant Linneu, Arnau de Vilanova, el mestre Jaume Salvador, quan era jove, el cavaller De Lammarck-Boucher et de la Truanderie també, el seu parent Antoni de Montpalau, noble barceloní, propietari d'excel·lents col·leccions d'història natural i del palau on aquestes s'albergaven, i el qual, per la seva arrogància, la seva posició i el seu dolç parlar, neguitejava els somnis matrimonials de les donzelles aristocràtiques de la ciutat. En un

angle de la sala, precisament damunt d'una petita llibreria, curulla d'infòlios i de manuscrits, un diploma de la Junta de Comerç nomenava amb tots els honors Antoni de Montpalau i de la Truanderie membre selecte de la benemèrita i doctíssima corporació.

Tossí discretament, com excusant-se. Després, amb natural elegància, rondà per entre els cadàvers, observant algun detall. Es dirigí a la porta i sortí al vestíbul. Una vegada a l'escalinata donà una ullada al «Courrier des Sciences» i d'allí, també per una finestra del pati, a un fragment mesurat de la graciosa «àurea picuda». Els palafreners, després de girar el carruatge a força de braços, havien enganxat els cavalls, i el cotxer, amb la portella oberta, esperava respectuós. Havia estat una gran pensada, i molt d'acord amb la seva idea del progrés, instal·lar la plataforma giratòria per tal que el cotxe, una vegada lliure dels cavalls, pogués, en el reduït vestíbul, fer la volta i romandre llest per a la sortida, immediatament.

Donà les gràcies a Amadeu, i digué:

—No, vull estirar una mica les cames.

Ara el problema era, exactament, si l'«avutarda gèminis» havia d'ésser classificada entre els mamífers o no. Jaume Salvador, en la seva sapiència, no s'havia precisat, i en la reunió del darrer dimecres, a la Junta, hom havia vist que el parer dels il·lustres col·legues era absolutament discordant. Caldria consultar, potser, Madoz i Fontaneda, que, de Sevilla estant, mantenia tractes amb naturalistes de les Amèriques. Qui sap! Tot era qüestió d'experimentació. Sense un exemplar autèntic de l'«avutarda gèminis» era veritablement impossible de pronunciar-se. Fora d'això només hi cabia la hipòtesi o, com deien els col·legues d'edat provecta, fantasies. Cal partir de les dades de la raó i de l'observació científica. Sí, aquella nit escriuria a Madoz i Fontaneda, anomenat «el diví».

Travessà el carrer de Lledó i la placeta de Sant Just i s'in-

ternà en un laberint de carrers tortuosos, de traçat capritxós. De tant en tant havia d'aplanar-se contra un mur per deixar pas a un carruatge o per evitar els coves regalimants dels peixaters, els quals amb els peus nus i fent equilibris entre la gent, duïen la mercaderia damunt del cap.

Continuà el seu camí fins a arribar a les obres d'obertura del nou carrer que el comte d'Espanya, anys abans, havia dedicat a la nefasta memòria de Ferran VII. Allí estigué aturat una estona contemplant les cases que es derruïen i les que, simultàniament, s'edificaven. Pensà que, en el futur, hauria de meditar sobre els possibles avenços de la construcció, car era evident que els mestres d'obres treballaven amb una rutina i, sobretot, amb uns mètodes del temps de la picor.

Desembocà al Pla de les Comèdies, on grups de menestrals i de pagesos comentaven els esdeveniments de la guerra carlina. Hi havia cecs que venien romanços, i unes dones espitregades oferien per dos xavos el retrat del general Mina i la litografia il·luminada del seu estómac devorat per un càncer.

Faltava poc per al migdia. El sol acariciava les façanes de les cases i l'empedrat de la Rambla de Santa Mònica. El cel era límpid i d'un blau transparent. En un esforç titànic, l'«àurea picuda», en la seva rigidesa, maldava per entonar el seu cant irresistible en homenatge al cavaller de Montpalau, però l'acústica no era favorable i la gent, a part de les cançons de moda de significació política, només es complia a escoltar els aires de la *Fattucchiera*, de Vicenç Cuyàs, jove de vint-i-un anys, que moria tristament, el dia i a l'hora mateixa en què la seva òpera era aplaudida amb deliri al Principal.

Romangué un moment entristit i pensarós. Recordà com, no sabia on, havia llegit que els elegits dels déus morien joves. Però l'espectacle, ni que fos «in mente», de la joventut sacrificada el deprimia. Procurà derivar els seus pensaments devers el camp preferit i considerà com era de llarg encara el camí, i

dificultós, per assolir la completa classificació de les espècies animals. Si, almenys, el règim del país fos estable i els servils no s'entestessin a fer triomfar la reacció i la intolerància. Se sentí, de sobte, inflammat per les seves conviccions liberals.

Havia arribat al Baluard de les Puces. A la caserna de les Drassanes, una mica més amunt, la tropa maniobrava i, pel seu aspecte i per les precaucions que prenia la guarda, alguna cosa no marxava com calia a la ciutat. Els soldats duien uns uniformes de color blau i vermell, amb cartutxeres de cuir pintat de blanc, i capells altíssims. Cada dos per tres hi havia revoltes i bullangues, execucions o assassinats. El país estava en plena efervescència. Encara hi havia runes i edificis ennegrits de llavors de la crema. El poble baix cantava:

Van sortir sis toros.
Tots van ser dolents.
Això fou la causa
de cremar els convents.

Es recolzà a la balustrada i mirà la mar encalmada. Hi havia sis vaixells, un dels quals enarborava pavelló britànic. Passà una «gavinis comunis» xisclant, en vol rasant. Es va fer un silenci perfecte. Allà dalt, a Montjuïc, hi tremolava la bandera. Es feren uns acords arravatadors, però inaudibles, absolutament inexistents. Apareixia la imatge de Riego, l'himne, i la Constitució de 1812. Es veia els carlins i la Ciutadella, i el general O'Donnell caient damunt de les llambordes amb la sang que fluïa, lenta i absurda. Fluïa i es vessava a les llambordes. Passaven els milicians i les cançons patriòtiques i es cridaven visques a la reina. Volaven «gavinis comunis» i «avutarda gèminis», la d'espècie indeterminada, xisclant, movent les ales damunt els pòrtics d'En Xifré, acabats d'estrenar. Se sentia una salabor de mar, i un optimisme delirant alternava amb un pessimisme

de tomba. Tothom movia les ales i cridava. Només la ciència romania impassible, més enllà del bé i del mal. Només la ciència. Conjurava les ombres i la ignorància, i les reduïa a la llum i al progrés. Hi havia, però, ombres que semblaven irreductibles; ombres que provenien de paratges muntanyencs, infor-
mulades encara, però que esperaven el moment propici per concretar-se, que algunes vegades s'havien insinuat, lívides i espectrals, darrere els vidres o en forma de ratapinyada.

Féu mitja volta i s'espolsà els colzes de la levita. Caminà baluard enllà, devers el Pla de Palau. Se sentiren uns trets llunyans, isolats. De la banda de Gràcia, pujava una fumera, negra i espessa, preludi de la llibertat o de l'oprobí. Al cap d'un moment sonà una descàrrega.

Un pinsà vingué volant i s'aturà en un abeurador. Bevia ràpidament i amb moviments graciosos. Després, féu dos o tres saltets i amb el bec es netejà les plomes. Veié com se'l mirava de fit a fit.

Solament, llavors, sentí el cant de l'«àurea picuda». Era quelcom d'harmonios i d'inefable, quelcom com l'amor i la fraternitat humanes o com l'amor a la ciència, i venia del cel o de les Illes Encantades.

Quan obrí els ulls, el pinsà havia desaparegut.

II. LA CARNÍVORA

L'antifaç pot ésser negre o vermell. Les cintures s'aprimen sota la violència de la cotilla, encara que aquesta no sigui indispensable. Un somriure apareix darrera l'òpal d'una copa. Hi ha grans miralls contra els murs, miralls que deixen entreveure un moment la gràcia matinal d'una nuca esgarrifada o la testa decantada vers el «billet d'amour» o el bigoti engomat. Tot just comença, ara, el gran «duetto», la gran, l'emocionada escena de l'amor impossible, amb ruïnes italianes com a teló de fons, i amb besos furtius, mirades làngüides, guants oblidats en les llotges dels proscenis. Al final, és possible que prosperi l'aldarull de la pistoletada amb roges roses vives damunt l'emmidonat de la pitrera. No sovinteja, però. La societat, encara que sigui l'estament noble, és provinciana. Val més pensar en vaixells, en els *shipchandlers* del barri de Ribera, en l'or que ve de les Antilles i en les primeres fàbriques de vapor. Hi ha una gran tradició de capitans i de pilots. Són quatre-centes singladures, ni una més ni una menys. A les façanes, hom hi veu les banderes multicolors del codi de senyals, que fan un núvol rosat entorn de la brúixola, la galeta, el cordam, el peixopalo, noms de vaixells com ara «La Estrella Polar», diaris de navegació nous de trinca, i les cartes a la família. Els obrers, a les fàbriques, hi entren a les cinc del matí i s'emporten el dinar, i fan el recorregut a peu pels carrers solitaris. Els aprenents de comerç dor-

men sòpits sobre els taulells i s'afanyen amb la mitja cana i a fer l'article. Només surten els diumenges amb un ral a la butxaca i han de tornar abans de sopar, quan es passa el rosari. Hi ha, també, és veritat, l'estament militar i els homes de ciència i el clericat. Toquen, majestuosos, els orgues de la Seu i s'organitza una lenta processó amb ciris encesos, xaranga i les Corporacions, entre elles la Reial Acadèmia de Ciències i la Universitat, recentment traslladada des de Cervera.

L'aire s'estremí. Una gran riallada del Banyeta, amb exhalacions de sofre, esmicolà per percussió el calidoscopi dut expressament de Palerm, terra d'òptics. Diminutes figures fantasmals corrien entre els fragments de cristall, saltaven els obstacles, per desaparèixer al capdavall. Vingué el senyal de l'alfa i l'omega.

Llavors, Antoni de Montpalau es cordà un botó de l'armilla de seda lionesa, present de la seva cosina per la banda materna, la baronessa Néziens. Després, agafant amb dos dits un cristall de roca i mirant-se'l a contrallum, digué a Novau:

—Realment, el problema de si l'«avutarda gèminis» és mamífer té un interès excepcional per a mi. És un animal misteriós. Hi ha un precedent, és clar, en el «vampiris diminutus», dit altrament i vulgarment ratapinyada, i que els castellans en diuen *murciélagos*. Corren moltes llegendes sobre aquest animaló, verament curioses i notables, sobretot als Balcans, que fan referència a la imaginada i no comprovada capacitat xucladora que aquest mamífer té per a la sang humana.

Novau, que era un capità de vaixell molt experimentat, estava una mica nerviós. Tenia present encara la desagradable immobilitat, bon xic impertinent i anguniadora, de l'ull de la «scolopendra martirialis». Era com si a l'interior de la retina hi tremolés una aterridora escena de la selva misteriosa. Escopí de biaix.

Seien al Jardí Botànic. Se sentia una frescor perfumada i la

llum era d'un color verd suavíssim. D'aquell racó estant podien veure perfectament l'autòmat, aturat en una inexplicable gesticulació, i també l'artefacte tèxtil una mica rovellat per les pluges.

—L'«avutarda gèminis» prové de les Amèriques —continuà Antoni de Montpalau—. Segons informacions, no del tot garantides, té unes excepcionals qualitats terapèutiques per al mal de pedra, la diarrea galopant i la inflor de la melsa. La segona vèrtebra de la cua, començant a comptar per l'extremitat de l'apèndix, posseeix, una vegada banyada en licor rebaixat de mandràgora, unes virtuts de les quals jo, personalment, sense comprovació experimental, em permeto de dubtar. Un oncle valencià del meu amic Arnulf de Viladomat afirmava que, havent sojornat a Pernambuco un dijous sant, contemplà, amb permís de l'Ordinari, la guarició multitudinària d'uns negres atacats per la malària, la qual cosa no seria particularment interessant si no hi hagués intervingut, a instàncies del curandero oficial, la virtut curativa de l'esmentada «avutarda gèminis». Naturalment, com vós comprendreu, no crec en aquestes falòrnies i em proposo, des d'ara, contradir científicament tot allò que sigui simplement fantàstic.

En aquest moment se sentí una estranya vibració que semblava sortir d'un arbre molt pròxim, de fullatge esplendorós i espessíssim. Les branques, primer, començaren a oscil·lar i anaren descendint a mesura que la vibració fou més forta. Novau tingué un surt i saltà precipitadament de la cadira de vímet.

—És l'hora de l'àpat —digué el nostre cavaller perfectament immutable Es tracta d'una curiosa espècie d'arbustació carnívora. No temeu. He fet molts de sacrificis per tal d'aclimatar-la a la nostra terra. Winckelmann, un naturalista alemany, de prestigi provat, m'escriví, ja fa temps, que el gabinet de Física de Sa Reial Majestat pagaria, a tocar i tocar, deu unces d'or per tal de posseir-ne un petit esqueix.

Mentre deia aquestes paraules, Antoni de Montpalau picà de mans, amb molta pulcritud, i vingué Silveri, el lacai encarregat de les plantes. Duia una enorme rateta de filferro amb una gran munió de rates de claveguera dins, que xisclaven enfellonides.

Silveri obrí la rateta a poca distància de la soca i s'apartà amb prudència. Sortiren les rates vacil·lants, atordides per la vibració, i tot seguit es desplomà ràpid el voraç brancatge. Ni una de sola no se n'escapà. Lentament, l'arbre recuperà la seva posició i, una vegada digerides les rates, s'obriren les fulles i caigueren a terra uns diminuts esquelets color de marfil vell.

Es féu un silenci. De la galeria del palau veí dels Bonaplata se sentiren uns aires de pavana tocats delicadament al clavicordi per Ramonet, l'hereu del llinatge, que tingué un fill d'estrany amb Pepeta, la cambra, aquella que enviaren a Sarrià de masovera, a corre-cuita, i morí de sobrepert.

El clima de beatitud era perfecte. La carnívora es deixava agombolar dolçament per la brisa i l'engrescament melòdic. Tot prenia un caire intemporal.

Novau féu un esforç per deixondir-se i badallà amplament. Isidre Novau i Campalans era, com hem dit, un capità de vaixell molt competent, però una mica silenciós. Mig parent dels Montpalau, descendia d'una il·lustre nissaga que, com la del nostre protagonista, havia pres partit, en els anys de desgràcia, per la causa de l'arxiduc. De petit, visqué llargues temporades amb una tia-àvia, a la vila de Lloret, i és d'aleshores que datava la seva taleia marinera. Cursà els estudis de nàutica a Barcelona i a Cadis i navegà de pilot per les mars de les Antilles. Abans d'aconseguir el títol i el càrrec de capità sofrí tres naufragis en els quals estigué a punt d'acomiar-se, definitivament i per sempre, de la seva estimada tia-àvia. Navegant un dia cap a Malta, de guàrdia sobre coberta, tingué l'oportunitat, no a tot-hom atorgada, de veure, cara a cara, l'espantable peix Nicolau,

el famós «pesce cola» dels genovesos. Quan l'endemà al matí es llevà, en mirar-se al mirall, tenia, si no tota, la meitat de la cabellera blanca com la neu, cosa que afavorí notablement el seu físic. Ara romania a Barcelona, hoste del seu parent Antoni de Montpalau, per tal de guarir-se d'una complicada malura contreta a causa de no provar, durant tant de temps, vianda fresca.

—Demà, estimat parent —digué Antoni de Montpalau anirem a la hisenda de Gràcia. De passada compulsarem les opinions liberals i veurem com estan les coses en aquesta afa-mada vila.

—Com vulgueu —respongué Novau—. El viatge em pro-varà, crec.

Semblà com si volgués afegir-hi quelcom, però no digué res. A l'altra banda de la carnívora, en les arcades de la galeria, una ombra es movia lentament. Cregué que era un defecte òptic. Ara ja havia desaparegut.

Els dos cavallers es passejaren entre les fanerògames. De tant en tant, collien un pèsol d'olor i n'aspiraven la fragància. S'aproximava l'hora d'anar a dinar.

Quan abandonaren el Jardí Botànic per entrar al menjador, els sobtà una intensa olor de sofre. Damunt la catifa, Antoni de Montpalau veié els fragments del calidoscopi. Es quedà una estona meditabund.

Darrere l'antifaç, negre o vermell, l'ombra sorollava un riure macabre. S'anava desfent en l'aire, misteriosament.